

ORDFRONT

MAGASIN

KRÖNIKOR

Tvärsäkra äro de ENFALDIGA

Du har lagt fram tunga argument som bevisar din ståndpunkt vattentätt. Men motparten vägrar ändå ändra sig! Frustrerande nog verkar hen bara bli säkrare på att du har fel ju mer motbevisad hen blir! Patrik Lindenfors om forskning som förklarar varför de som inte förstår inte förstår att de inte förstår.

Av Patrik Lindenfors

Forskarna Justin Kruger och David Dunning har gett oss förklaringen till den oinsatte som tvärsäkert berättar hur det ligger till i en vida omtalad forskningsartikel. De testade människor på tre färdigheter – att förstå humor, grammatik och logik – och kom fram till ett resultat som man nog hade kunnat vänta sig: människor som inte är kompetenta inom ett fält saknar ofta också förmåga att inse sin egen inkompetens. Vad det än är som gör att en person till exempel inte förstår sig på logik, gör också att hen inte förstår att hen inte förstår sig på logik.

Det blir värre. Okunniga personer inte bara förstår inte att de är okunniga, utan har också, tyvärr, en obehaglig tendens att överskatta sin egen förmåga. I en jämförelse gör de som hamnat under genomsnittet ofta bedömningen att de är lika kompetenta som andra, eller lite bättre.

I linje med detta blev det något paradoxalt så att när man undervisade försökspersoner i något, så att de blev kunnigare i det ämnet – så började deras självbedömning sjunka. De började förstå och lite de förstod.

I andra ändan av kompetensskalan blir resultatet lika märkligt, och det omvända. Människor som var verkligt duktiga på något underskattade sin egen kompetens. De förstod tillräckligt mycket för att inse hur lite de förstod. Med verklig kunskap följer därför nästan automatisk en viss osäkerhet något som filosofen Bertrand Russell har beskrivit med de bevingade orden: »Det fundamentala problemet med den moderna världen är att de dumma är tvärsäkra och de intelligenta fulla av tvivel.«

Att okunniga människor inte förstår sin egen okunnighet, går efter den här forskningsrapporten under namnet Dunning-Krugereffekten, senare välkänd inte minst som förolämpning på Twitter.

Denna effekt är dock bara delvis förklaringen bakom frustrerande fenomen i det postmoderna alternativa fakta-samhället som vaccinnestånd, tro på chemtrails och platt jord, förnekande av klimatförändringar och diverse andra konspirationsteorier. Vad som orsakar den typen av ställningstaganden är mer komplicerat, med många faktorer inblandade.

Till viss del handlar det om förutfattade meningar. Människor som har grundåsikten att staten och överstatliga organisationer ska bestämma så lite som möjligt över våra liv har också att lättare ta till sig verklighetsbeskrivningar där statliga regleringar och bestämmelser är av ondo, och vice versa. Vilka grundåsikter man har färgar av sig på vilka fakta man tar till sig, snarare än tvärtom.

Det handlar också om en benägenhet att tro på konspirationsteorier i största allmänhet. Tre australiensiska forskare har visat på ett samband mellan att förneka att vi landade på månen och att tro på andra konspirationsteorier, som att CIA mördade Martin Luther King eller att forskning bakom vetenskapen om de nutida klimatförändringarna är förfalskad.

Vad gäller det sistnämnda skulle det krävas en konspiration av globalt mått för att förklara hur nästan alla klimatforskare, världens vetenskapsakademier samt FN gått samman för att lura världens befolkning att våra utsläpp av växthusgaser leder till en växthuseffekt av samma typ som vi kan observera i laboratorier och på Venus. (Typiskt nog var motreaktionen bland konspirationsteoretiker på den här studien om konspirationsteorier att den var en del av konspirationen.)

När det kommer till klimatförändringarna handlar det också om politisk lobbyism av ett slag som inte skådats sedan tobaksbolagen försökte sprida osäkerhet kring rökningens skadliga hälsoeffekter. I vissa fall har det dessutom visat sig att det är samma forskare som vilseledde om rökning som nu vilseleder om klimatförändringarna, även i Sverige.

Men ofta kan ändå Dunning-Kruger-effekten vara en lämplig förklaringsmodell när man träffar någon som bara inte fattar glasklara argument. De förstår inte, helt enkelt, för att de saknar förmåga därtill. Och ju mindre förmåga de har att fatta, desto säkrare blir de på sin egen felaktiga slutsats. Det här slår mig mitt i corona-epidemin, när väldigt många plötsligt verkar tro att de har djupa (och oanade) insikter i epidemiologi. Det förvånar kanske inte att Donald Trump i vissa amerikanska media kallas »Dunning-Kruger-presidenten«.

Fast riktar man blicken inåt uppstår förstås ett problem. Har man diskuterat länge med någon som bara inte fattar så bör man inse att motparten har exakt samma upplevelse. Använder man Dunning-Kruger-effekten som förolämpning kommer den snabbt i retur. Vem är det egentligen som saknar kompetens och dessutom saknar kompetens att veta om det?

Kruger och Dunning avslutar därför sin forskningsrapport med en självironisk twist: »Vår tes lämnar oss med en gnagande oro vi inte kan bli av med. Den oron är att vår artikel innehåller bristande logik, metodologiska felaktigheter eller dålig kommunikation. Låt oss därför försäkra läsaren att om vår artikel inte är perfekt så är det ingen synd vi har begått medvetet.«

Det sistnämnda gäller givetvis även denna artikel.

Patrik Lindenfors

Forskare i biologisk och kulturell information vid Institutet för framtidsstudier

Författare till boken *Det kulturella djuret: om människans evolution och tänkandets utveckling* (Ordfront förlag)